

T. XXVI (2023) Z. 3 (71)
ISSN 1509-1074
10.24425/rhpp.2023.146653

ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ

The press of Sandomierz:
Traditions and the present.
A reassessment

Prasa Sandomierza —
tradycje i współczesność.
Zarys problematyki

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Instytut Mediów, Dziennikarstwa
i Komunikacji Społecznej
ul. Uniwersytecka 17
PL 25-406 Kielce
e-mail: izabela.krasinska@ujk.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0002-5897-9333>

Izabela
KRASIŃSKA

Archiwum Państwowe w Kielcach
Oddział w Sandomierzu
ul. Żydowska 4
PL 27-600 Sandomierz
e-mail: slawinskipio@wp.pl
<https://orcid.org/0000-0001-8729-0845>

Piotr
SŁAWIŃSKI

KEY WORDS:
History of Polish regional press, Sandomierz,
Sandomierz periodical press since the 19th till
21st century

SŁOWA KLUCZOWE:
Prasa, Sandomierz, XIX–XXI wiek

ABSTRACT
This article examines the history of periodicals which have been published in Sandomierz, or had an ongoing interest in the town, since 1816, when the first publication of this kind went into print. Apart from the Polish segment, the article covers periodicals in Latin, German, English, Russian and Dutch. So far c. 230 items on wide range of themes have been sourced to Sandomierz.

ABSTRAKT
Poruszane w artykule kwestie dotyczą czasopism związanych treścią lub miejscem wydania z Sandomierzem. Zasięg chronologiczny rozpoczyna się datą ukazania się w 1816 roku pierwszego periodyku, a kończy na czasach obecnych. Zasięg językowy, oprócz języka polskiego, obejmuje periodyki wydawane w języku łacińskim, niemieckim, angielskim, rosyjskim i niderlandzkim. Jak udało się ustalić do tej pory w Sandomierzu edytowanych było ok. 230 tytułów o różnorodnej problematyce.

Streszczenie

Poruszane w artykule zagadnienia dotyczą czasopism związanych miejscem wydania lub treścią z Sandomierzem. Zasięg chronologiczny rozpoczyna się datą ukazania się w 1816 roku w Radomiu „Dziennika Urzędowego Województwa Sandomierskiego”, a kończy na wydaniu w styczniu 2023 roku pisma pt. „Kochamy Sandomierz”. Zasięg językowy, oprócz języka polskiego, obejmuje czasopisma edytowane w języku łacińskim, rosyjskim, angielskim, niemieckim oraz niderlandzkim. Ze względu na zawartość treściową można wyodrębnić prasę: urzędową, społeczno-kulturalną, religijną (katolicką), szkolną, studencką, naukową, branżową (rolnictwo, ogrodnictwo, sadownictwo), firmową (zakładową), hobbystyczną czy reklamową. Ponadto w Sandomierzu publikowane były sprawozdania, kalendarze oraz jednodniówki, które również zaliczyć należy do wydawnictw periodycznych.

Problematyka prasy Sandomierza nie doczekała się dotychczas kompleksowego opracowania. Zostały jedynie opublikowane prace przyczynkarskie. W związku z tym autorzy przeanalizowali wymienione w artykule czasopisma korzystając z nich głównie z autopsji. Jak udało się ustalić do tej pory w Sandomierzu wydano ok. 230 tytułów. Ze względu na objętość artykułu zwrócono uwagę jedynie na wybrane zagadnienia wymagające w przyszłości szczegółowego opracowania oraz dalszych pogłębionych badań.

Prasa Sandomierza to wdzięczne, ale wymagające zagadnienie badawcze. Należy przeprowadzić wieloletnie i często żmudne kwerendy, aby ustalić i powiązać fakty. Edytowana jest bowiem od przeszło dwóch stuleci, a zbiory są rozproszone w licznych bibliotekach i archiwach. Wiele tytułów znajduje się też u osób prywatnych, a są to głównie sandomierscy regionaliści i historycy. Jako pozytywny aspekt należy wskazać, że część wydawanych, a zwłaszcza w XIX i początkach XX wieku tytułów, została zdigitalizowana, co niewątpliwie uchroni je od zniszczenia, zagubienia czy wręcz zapomnienia. Nie należy więc dziwić się, że do tej pory powstało tak niewiele opracowań naukowych przybliżających poszczególne tytuły¹ czy kategorie (prasa kościelna, jednodniówki) oraz ich twórców, które mają charakter przyczynkowski. Część autorów odniosło się do pojedynczych tytułów edytowanych w Sandomierzu w publikacjach popularnonaukowych² lub wręcz popularyzatorskich³. Do prasy Sandomierza nawiązują również badacze podejmujący w swoich opracowaniach naukowych tematykę regionalistyczną, m.in.: Robert Kotowski⁴, Izabela Krasieńska⁵, Alek-

¹ „Kronika Diecezji Sandomierskiej”, „Siewca Prawdy”, „Ucho Igielne”, „Sandomierska Strefa”, „Strony Sandomierskie”, „Goworek”, „Sandomierzanin” z roku 1831 i pismo ukazujące się pod tym samym tytułem od 2000 roku, „Spójnia” z okresu międzywojennego, „Ziemia Sandomierska” (1989–1991) czy „Kurier Strzelecki”.

² W. Plennikowski, *Publicystyka na łamach „Głosu Ziemi Sandomierskiej” w latach 1901–1902*, „Zeszyty Sandomierskie” 2000, nr 11, s. 11–17.

³ P. Sławiński, *Czasopisma wydawane w Collegium Gostomianum*, [w:] „Spójnia”. Wydanie specjalnie 100 lat „Spójni”, Sandomierz grudzień 2016, s. 8–11; tenże, *Z dziejów prasy Sandomierza*. *Czasopisma „Nasze”, „Sandomierzanin”* 2019, nr 1, s. 9–10; tenże, *Z dziejów prasy Sandomierza*. „Ziemia Sandomierska” 1920, „Sandomierzanin” 2019, nr 2, s. 13; tenże, *Z dziejów prasy Sandomierza*. „Strony Sandomierskie” 2002–2003, „Sandomierzanin” 2019, nr 5, s. 12–13; tenże, *Z dziejów prasy Sandomierza*. „Goworek” 2004–2006, „Sandomierzanin” 2019, nr 7–8, s. 13–14; tenże, *Z dziejów prasy Sandomierza*. „Kurier Strzelecki” 2005–2009, „Sandomierzanin” 2020, nr 3–4, s. 10; tenże, *Z dziejów prasy Sandomierza*. „Cuda i Objawienia” 1994–1995, „Sandomierzanin” 2021, nr 1, s. 12; tenże, *Z dziejów prasy Sandomierza*. „Cyrulik” 1989–2000, „Sandomierzanin” 2021, nr 3–4, s. 11; tenże, *Z dziejów prasy Sandomierza*. „Ziemia Sandomierska” 1986 — jednodniówka, „Sandomierzanin” 2021, nr 5–6, s. 20; tenże, *Z dziejów prasy Sandomierza*. „Solidarność” 1981 — „Ziemia Sandomierska” 1981, „Sandomierzanin” 2021, nr 7–8, s. 8–9; tenże, *Z dziejów prasy Sandomierza*. „Ucho Igielne” (1996–2003), „Sandomierzanin” 2022, nr 3–4, s. 23.

⁴ Zob.: R. Kotowski, *Sandomierz między wojnami*, Sandomierz 1998, s. 92–96.

⁵ Zob.: I. Krasieńska, *Życie kulturalne w miastach i miasteczkach guberni radomskiej w latach 1864–1914*, Radom 2015, s. 169–172.

sandra Lubczyńska⁶, Piotr Sławiński⁷, Karolina Gajek⁸ czy Piotr Pawłowski⁹. Największy wkład w przybliżenie tradycji i rozwoju prasy Sandomierza wnieśli jednak: Mieczysław Adamczyk¹⁰, Dariusz Czerwiński¹¹, Jolanta Dzieciakowska¹², Józef Krasieński¹³, Michał Leszczyński¹⁴, Wiesław Łukasz Macierzyński¹⁵, Joanna Mikosz¹⁶,

⁶ Zob.: A. Lubczyńska, *Regionalizm kielecki w latach 1918–1939*, Kielce 2008, s. 231–234.

⁷ Zob.: P. Sławiński, *Sandomierskie lata Aleksandra Patkowskiego*, [w:] *Twórca polskiego regionalizmu. Nowe badania nad życiem i działalnością Aleksandra Patkowskiego*, pod red. T. Giergiela, Sandomierz 2015, s. 108–109.

⁸ Zob.: K. Gajek, *Życie i działalność wydawniczo-księgarska siostr Chodakowskich w Sandomierzu w latach 1892–1957*, Sandomierz 2012, s. 53–67.

⁹ Zob.: P. Pawłowski, *Czasopisma i wydawnictwa regionalne w Sandomierzu i Tarnobrzegu*. Referat na sesji XXX-lecia Archiwum Państwowego w Sandomierzu — 23 maja 1980 roku [mps w Archiwum Państwowym w Kielcach. Oddział w Sandomierzu], sygn. 487, s. 93–96, 98–99.

¹⁰ Zob. np.: M. Adamczyk, *Cztery epoki prasy Kielecczyny 1811–1956*, Kraków – Kielce 1991; tenże, *Prasa Kielecczyny — tradycje i współczesność*, Warszawa 1987.

¹¹ D. Czerwiński, *Wpływ przemian społecznych po roku 1989 na działalność prasowo-wydawniczą w Sandomierzu*, [w:] *Reportaż a przemiany społeczne po 1989 roku*, pod red. K. Wolnego-Zmorzyńskiego, W. Furmana, Kraków 2005, s. 159–171.

¹² Zob. np.: M. Adamczyk, J. Dzieciakowska, *Prasa Kielecczyny w latach 1811–1989. Bibliografia*, t. 1, 1811–1945, Kielce 1995; M. Adamczyk, J. Dzieciakowska, *Prasa Kielecczyny w latach 1811–1989. Bibliografia*, t. 2, 1945–1989, Kielce 1996.

¹³ J. Krasieński, *Ks. Jan Gajkowski — założyciel i redaktor „Kroniki Diecezji Sandomierskiej” oraz polemista religijny*, [w:] *Ks. Jan Kanty Gajkowski (1866–1919). Kapłan — Pisarz — Społecznik. Materiały z sesji Sandomierz, 22 października 1999 r.*, pod red. K. Burka, Sandomierz 2000, s. 28–50; *Stulecie periodyku diecezjalnego „Kronika Diecezji Sandomierskiej”*. *Pokłosie sesji naukowej z 15–16 listopada 2007 r.*, pod red. J. Krasieńskiego, Sandomierz 2009.

¹⁴ M. Leszczyński, „Siewca Prawdy”. *Tygodnik diecezji sandomierskiej w latach 1931–1939*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2014, nr 1, s. 71–84; tenże, *Sprawy Sandomierza na łamach „Siewcy Prawdy” w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Książka, biblioteka, informacja. Między podziałami a wspólnotą III*, pod red. J. Dzieciakowskiej, M. Olczak-Kardas, Kielce 2012, s. 541–552; tenże, *Twórcy prasy Sandomierza w dwudziestoleciu międzywojennym*, [w:] *Książka, biblioteka, informacja. Między podziałami a wspólnotą IV*, pod red. J. Dzieciakowskiej, M. Olczak-Kardas, Kielce 2015, s. 255–266.

¹⁵ Zob. m.in.: W.Ł. Macierzyński, *Prasa Radomia w latach 1811–1918*, Radom 1995.

¹⁶ J. Mikosz, *Funkcje prasy sandomierskiej na przykładzie „Ucha Igielnego” i „Sandomierskiej Strefy”*, [w:] *Dysfunkcje i szanse współczesnego społeczeństwa*, red. M. Iwaniuk, B. Bujalska, Lublin 2021, s. 98–118, <https://bc.wydawnictwo-tygiel.pl/public/assets/612/Dysfunkcje%20i%20szanse%20wsp%C3%B3%B3%C5%82czesnego%20spo%C5%82ecze%C5%84stwa.pdf> [dostęp: 10.09.2022]; też, *Funkcje sandomierskiej prasy kulturalnej na przykładzie „Stron Sandomierskich” (2002–2003) oraz „Goworka” (2004–2006)*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum” 2021, nr 1, s. 43–68; też, *Kształtowanie się sandomierskiego rynku prasowego w latach 1829–1939*, [w:] *Fenomeny. Literatura, kultura, sztuka i media*, red. B. Stelingowska, Wrocław 2022, s. 217–245, https://factaficta.files.wordpress.com/2022/05/fenomeny_red_b_stelingow-ska.pdf [dostęp: 10.09.2022]; też, „Sandomierzanin” — *charakterystyka czasopisma i jego funkcji*, [w:] *Kulturowe i filozoficzne aspekty literatury i sztuki*, red. M. Śliwa, E. Chodźko, Lublin 2020, s. 143–159, <http://bc.wydawnictwo-tygiel.pl/public/assets/446/Kulturowe%20i%20filozoficzne%20aspekty%20literatury%20i%20sztuki.pdf> [dostęp: 10.09.2022]; też, *Charakterystyka funkcji sandomierskiego pisma szkolnego pt. „Spójnia”. Analiza za lata 1917–*

Tomasz Moskal¹⁷, Piotr Sławiński¹⁸, Bogdan Stanaszek¹⁹, Kazimierz Warda²⁰ czy Władysław Zajewski²¹. Należy jednak jeszcze raz podkreślić, że większość z wymienionych publikacji ma charakter przyczynkowski, bądź są to opracowania treści ogólnej na temat czasopiśmiennictwa szeroko rozumianej Kielecczyny. Dopiero dalsze pogłębione badania uzupełnią zawarte w nich informacje oraz naświetlą nowe fakty dotyczące prasy Sandomierza.

*

Niniejszy artykuł ma na celu przybliżenie problematyki badawczej prasy Sandomierza. Przy omawianiu tego zagadnienia konieczne jest ustalenie zasięgu terytorialnego, który determinuje zasięg chronologiczny. Na wstępie należy rozstrzygnąć, co kryje się pod pojęciem prasa Sandomierza?

To co nie powinno budzić zastrzeżeń, pod pojęciem tym w pierwszej grupie znajdują się wszystkie czasopisma wydawane i drukowane w Sandomierzu — w jego maksymalnych granicach terytorialnych. Pamiętać należy, że Sandomierz będący w średniowieczu jedną z głównych, obok Wrocławia i Krakowa, stolic Królestwa Polskiego w czasach nowożytnych został stolicą województwa, a po rozbiorach stał się miastem powiatowym. Dodatkowo 1/14 stycznia 1904 roku od miasta od-

---

1938, [w:] *Postrzeganie sfery publicznej w perspektywie nauk humanistycznych*, red. P. Pomajda, E. Chodźko, Lublin 2022, s. 188–214, <https://bc.wydawnictwo-tygiel.pl/publikacja/FC23BD46-F35A-F88E-1E24-B52B4960B944> [dostęp: 6.10.2022].

¹⁷ T. Moskal, *Rubryce i schematyzmy diecezji sandomierskiej (1818–1892)*, „Roczniki Teologiczne” 2018, nr 4, s. 39–50.

¹⁸ P. Sławiński, „Strony Sandomierskie” i „Goworek” jako przykład zaangażowania społeczeństwa w rozwój prasy lokalnej, [w:] *Studia z dziejów książki, prasy i bibliotek. Stan badań za lata 2010–2013. Praca zbiorowa*, pod red. Z. Kropidłowskiego, D. Spychały, Bydgoszcz 2014, s. 287–306; tenże, „Ziemia Sandomierska. Pismo Sandomierskiego Komitetu Obywatelskiego” z lat 1989–1991 jako przykład lokalnego czasopisma okresu przełomu, [w:] *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Prasa organizacji politycznych*, pod red. M. Dajnowicz i A. Miodowskiego, Białystok 2017, s. 205–217; tenże, „Kurier Strzelecki” (2005–2009). Zarys monograficzny biuletynu Związku Strzeleckiego „Strzelec” w Sandomierzu, „iNFOTEZY” 2022, nr 2, s. 9–22; I. Krasińska, P. Sławiński, *Jednodniówki sandomierskie (1918–2002)*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2021, z. 2, s. 121–151.

¹⁹ B. Stanaszek, *Prasa katolicka wydawana w diecezji sandomierskiej w latach 1908–1992*, [w:] *Sandomierski „Gość Niedzielny”. Idzie z gałązką oliwną... 10 lat obecności tygodnika katolickiego „Gość Niedzielny” w Diecezji Sandomierskiej*, red. R.B. Sieroń, Sandomierz 2006, s. 55–77; tenże, *Prasa parafialna w diecezji sandomierskiej w latach 1992–2000*, „Studia Sandomierskie” 1997–2000, t. 7, s. 234–262.

²⁰ K. Warda, *Z dziejów czasopiśmiennictwa sandomierskiego do 1918 roku*, „Studia Kieleckie” 1988, nr 1, s. 39–52.

²¹ W. Zajewski, „Sandomierzanin” — nieznane czasopismo z okresu powstania listopadowego, „Przegląd Historyczny” 1964, nr 2, s. 236–256.

łączono dziewięć z dwunastu przedmieść i przyłączono do sąsiednich gmin wiejskich. Warto w tym miejscu wspomnieć o Mokoszynie przyłączonym do gminy Dwikozy²². W 1992 roku ponownie został on włączony w granice Sandomierza. Znajdował się tutaj Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego, posiadający małą poligrafię świadczącą w latach 80. i 90. ubiegłego wieku zewnętrzne usługi drukarskie. Przedmieście Chwałki zostało przyłączone w 1904 roku do gminy Wilczyce, a od 1973 roku znajduje się w gminie Obrazów²³. Wieś Chwałki była miejscem wydawania czasopisma „Rewera News. Sadowniczy przegląd techniczny — wywiady i relacje” (2010–2014).

W Sandomierzu od przełomu XIX i XX wieku funkcjonowały m.in. drukarnie²⁴:

- 1) Drukarnia Mintza, której właścicielami kolejno byli Lejbuś Mintz i Samuel Angenicki (Drukarnia „Centralna”), ponownie Lejbuś Mintz, a później jego żona Frajda (Drukarnia „Grafika” od 1929) działała do 1941 roku.
- 2) Drukarnia Wojciecha (do 1912) i Mariana Byrzyńskiego od 1907 roku do II wojny światowej.
- 3) Diecezjalny Zakład Graficzno-Drukarski obecnie Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia działająca od 1919 roku²⁵.
- 4) Drukarnia „Nowoczesna” Czesława Cyrklera założona w 1927 roku; po zmianach własnościowych, przetrwała do powstania województwa tarnobrzeskiego w 1975 roku.
- 5) Wspomniana wyżej Drukarnia Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Mokoszynie. Jednak z chwilą upowszechnienia się kserografów i wydruków komputerowych miejsce drukowania prasy lokalnej czy sublokalnej jest często trudne do ustalenia.

Pierwszą najliczniejszą grupę czasopism Sandomierza stanowią te, które były w tym mieście wydawane. W drugiej mieszczą się tytuły, które zaczęto wydawać w Sandomierzu, a z czasem miejsce edycji uległo zmianie i ukazują się one nadal. Warto tutaj wspomnieć o biuletynie „Echo Domu Macierzystego Córek Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo” wydawanym w latach 1947–1952 w Sandomierzu, a później w Warszawie. Kolejny to: „Biuletyn Powiatowego Ośrodka Doskonalenia Kadr Oświatowych w Sandomierzu. Język Polski” (1955–1966). W 1966 roku zmieniono jego tytuł na „Biuletyn Zarządu Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego Wydział Pedagogiczny w Kielcach. Język Polski”, który do końca 1970 roku był wydawany w Sandomierzu, a następnie w Kielcach. W latach 1967–1970 w Sandomierzu uka-

²² P. Sławiński, *Szkolnictwo elementarne Sandomierza*, Sandomierz 2012, s. 74–75.

²³ P. Sławiński, *Pamiętki kultu religijnego w gminie Obrazów*, Obrazów 2016, s. 17–19.

²⁴ *Almanach drukarstwa Kielecczyny*, pod red. J. Butwiłły i Z. Nosala, Kielce 1969, s. 12, 16; *Ludzie prasy i drukarstwa Kielecczyny w XIX i XX wieku. (Indeks biograficzny). Materiały*, pod red. M. Adamczyka, Kielce 1994, s. 81; M.J. Lech, *Drukarze i drukarnie w Królestwie Polskim 1869–1905. Materiały ze źródeł archiwalnych*, Warszawa 1979, s. 212–213; K. Warda, *Życie kulturalne w nadgranicznym Sandomierzu w drugiej połowie XIX wieku*, [w:] *Rozwój prowincji naszej. Życie społeczno-kulturalne ośrodków lokalnych ziem polskich w dobie popowstaniowej 1964–1914*, pod red. M. Adamczyka i A. Notkowskiego, Kielce – Warszawa 1993, s. 101–102.

²⁵ P. Tylec, *Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu 1919–2019*, Sandomierz [2019].

zywał się „Język Polski. Biuletyn dla szkół średnich”, który przez rok kontynuowano w Kielcach. Była to pierwsza, powstała jeszcze w Sandomierzu, z trzech odrębnych serii czasopisma, które później wydawano w Kielcach²⁶. Czwarte czasopismo to „Studia z Prawa Wyznaniowego” (2000–) wydawane początkowo przez Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu, a od 2003 roku (t. 6) przez Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Piąty periodyk to „Sandomierska Strefa” (2011–2015), której redakcja przeniesiona została w 2012 roku z Sandomierza do Andruszkowic (wieś w gminie Samborzec w powiecie sandomierskim).

W trzeciej grupie znajdują się periodyki, których kolejnym miejscem edycji został Sandomierz. Zaliczyć do nich należy m.in. „Prawdę Katolicką. Czasopismo poświęcone obronie wiary katolickiej przed sekciarstwem” (1930–1939) wydawane w Radomiu, a od 1935 roku w Sandomierzu. Ogólnopolskie czasopisma specjalistyczne: „Jachting” (2005–) edytowany w Sandomierzu od 2013 roku oraz „Jachting Motorowy. Motorówki, skutery, narty wodne, ryby, wakeboard” (2007–) wydawany w Sandomierzu od 2010 roku.

W czwartej grupie periodyków znalazły się takie, które poza miejscem edycji nie mają nic wspólnego z Sandomierzem. Należą do nich m.in.: „Więści Nadwiślańskie. Tygodnik społeczno-gospodarczy dla ludu polskiego” (1927) — redaktor naczelny i wydawca Wojciech Wiącek z Machowa; „Przyjaciel Parafii. Czasopismo religijno-społeczne” (1929–1931) dotyczące Ćmielowa i parafii pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, „Jednodniówka Naucz[ycielstwa] Rejonu Konferencyjnego Lipnickiego w Lipniku” (1939), czy czasopisma wydawane przez „Myjakpress” na terenie województwa tarnobrzckiego. Józef Myjak właściciel firmy „Myjakpress” z siedzibą w Sandomierzu był redaktorem i wydawcą periodyków, z których część po zmianach właścicielskich ukazuje się po dzień dzisiejszy. Warto wymienić niektóre z nich.

1) Pisma społeczno-kulturalne: „ANIMUS. Pismo literacko-artystyczne PAIR i I Liceum Ogólnokształcące im. Aleksandra Patkowskiego w Sandomierzu” (1993–1998), „Cuda i Objawienia. Pismo o zjawiskach niezwykłych i nadprzyrodzonych” (1994–1995), „Gazeta Kleczanowska” (1992–?), „Opatowskie Wiadomości Powiatowe. Pismo starostwa” (1999–?), „Staszowskie Wiadomości Powiatowe” (1998–?);

2) Pisma samorządowe: „Gazeta Osiecka. Pismo samorządowe” (1994–?), „Gazeta z Samborca. Pismo Rady Gminy w Samborcu” (1993–?), „Głos Rytwian. Pismo samorządowe” (1997–?), „Gminne Więści Obrazów. Pismo Rady Gminy Obrazów” (1994–2010), „Monitor Staszowski. Pismo samorządowe, a później „Pismo Rady

---

²⁶ M. Adamczyk, *Biuletyn Zarządu Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego w Kielcach* — „Język Polski”, „Studia Kieleckie” 1981, z. 2, s. 105–124; tenże, *Dzieje Wydawnictwa „Język Polski” w okresie XXX-lecia jego istnienia*, „Nauczanie Początkowe” 1985/1986, z. 1, s. 3–16; *Historia biuletynu „Język Polski”. W okresie od 1955 r. do 1974 r.*, oprac. K. Pojawska, Kielce [1974]; J. Jarowiecki, *Czterdziestolecie działalności edytorskiej Wydawnictwa Związku Nauczycielstwa Polskiego w Kielcach (1955–1995)*, „Zeszyty Wszechnicy Świętokrzyskiej” 1997, z. 6, s. 7–32.

Miejskiej w Staszowie” (1993–), „Nasze Sprawy. Pismo Samorządu Miasta i Gminy Nowa Dęba” (1994–), „Ożarów. Samorządowe pismo społeczno-kulturalne” (1999–), „Teraz Sandomierz. Pismo Rady Miasta” (1995), „Wieści Lipnickie. Czasopismo samorządu gminy Lipnik” (2010–), „Wieści z Iwanisk. Pismo samorządowe” (1996–?);

3) Pisma polityczne: „Wiadomości Ludowe. Biuletyn informacyjny Z[arządu] W[ojewódzkiego] Polskiego Stronnictwa Ludowego w Tarnobrzegu (1995–?);

4) Pisma branżowe: „Wiadomości Ogrodnicze” (1997)²⁷.

Piątą grupę stanowią czasopisma, dla których Sandomierz jest jednym z kilku miejsc edycji, a poruszana w nich problematyka ma znacznie szerszy zakres terytorialny: „Solidarność Biuletyn Informacyjny. M[iędzyzakładowa] K[omisja] Z[wiązkowa] — Stalowa Wola” (1981). Miejscem wydania tego periodyku były kolejno: Stalowa Wola, Tarnobrzeg, Nisko, Sandomierz, Opatów, Staszów, Janów Lubelski, Nowa Dęba, Ożarów, Połaniec, Rudnik, Annopol. Natomiast jak wynika z winiet miejscem wydania „Tygodnika Czas Powiśla” (1999–2005) były: Busko Zdrój, Opatów, Sandomierz, Staszów.

Szóstą grupę stanowią czasopisma, które oficjalnie wydawano czy drukowano poza Sandomierzem, ale ich treść porusza zagadnienia związane z miastem. Ich instytucjami sprawczymi były np. władze departamentowe, wojewódzkie, czy gubernialne, wydające dzienniki urzędowe, mające w treści lub tytule związki z Sandomierzem. Warto zasygnalizować również o ukazującym się współcześnie „Pamiętniku Sandomierskim” (1993–2012) — wydawanym i drukowanym początkowo przez Wydawnictwo (t. 1–2) i Drukarnię „Secesja” (t. 1) w Krakowie, później wydawane przez Muzeum Okręgowe w Sandomierzu (t. 3–4), a drukowane w Stalowej Woli (t. 3) i Sandomierzu (t. 4). Instytucją sprawczą tego periodyku było od początku Muzeum Okręgowe w Sandomierzu. Najmłodsze pismo mieszczące się w tej grupie, które ukazało się w styczniu 2023 roku nosi tytuł „Kochamy Sandomierz”, a jego wydawcą jest firma CATAN sp. z o.o. z Kielc.

*

Nie sposób omawiać prasę Sandomierza bez odniesienia się do poszczególnych okresów historycznych. Warunki społeczno-polityczne i ekonomiczne determinowały możliwości rynku prasowego. Pierwszy okres można umownie określić na lata 1816–1905. Są to czasy, kiedy Sandomierz znajdował się w zaborze rosyjskim,

²⁷ J. Myjak, *Gromadzenie i przetwarzanie informacji regionalnych na przykładzie Prywatnej Agencji Informacji Regionalnej Myjakpress w Sandomierzu*, „Studia Kieleckie. Seria Bibliologiczno-Prasoznawcza” 2003, nr 3, s. 160–161.

a płynąca u podnóża miasta Wisła była rzeką graniczną z Cesarstwem Austriackim, od 1867 roku z Austro-Węgrami, a bezpośrednio z Galicją, czyli ziemiami polskimi znajdującymi w zaborze austriackim. W tym okresie zaczęto wydawać w Radomiu „Dziennik Urzędowy Województwa Sandomierskiego” (1816–1837). Czasopismem wydawanym, ale początkowo nie drukowanym w Sandomierzu były rubrycele: „Consignatio cleri saecularis ac regularis Dioecesis Sandomiriensis” (1821–1844), „Elenchus cleri saecularis ac regularis Dioecesis Sandomiriensis” (1845–1854), „Consignatio venerabilis et universi cleri saecularis et regularis Dioecesis Sandomiriensis” (1855–1872), „Catalogus ecclesiarum et cleri saecularis et regularis Dioecesis Sandomiriensis” (1873–1931)²⁸. Ukazywały się jako roczniki, a wydawano je w Warszawie, Radomiu i Sandomierzu²⁹.

W latach 1833–1846 kierownictwo Szkoły Obwodowej, a następnie Powiatowej w Sandomierzu publikowało zaproszenia na doroczne popisy uczniów będące podsumowaniem kończącego się roku szkolnego. Ukazywały się opatrzone dwoma tytułami: „Akt uroczysty zakończenia kursu rocznego nauk w Szkole Obwodowej w Sandomierzu” (1834–1841), „Akt uroczysty zakończenia roku szkolnego... w Szkole Powiatowej w Sandomierzu” (1842–1846)³⁰. Był to specyficzny druk szkolny, który ze względu na cykliczność ukazywania się można uznać za czasopismo.

Ciekawym periodykiem jest „Głos Ziemi Sandomierskiej” (1901–1902) wydawany w Tarnobrzegu (Galicja — zabór austriacki). Powstał z inicjatywy wspomnianego już Wojciecha Wiącka i był efektem współpracy endeków z ludowcami. Jego zadaniem było podniesienie świadomości i patriotyzmu wśród chłopów. Do Królestwa Polskiego pismo było nielegalnie kolportowane, jako tzw. „bibuła”³¹. Natomiast w Męskim Progimnazjum uczniowie IV klasy: Stanisław Gołębiowski (późniejszy pilot, zm. przed 1936), Stefan Szubartowicz i Jaroszek wydawali nielegalne piśmko: „Czwartoklasista” (1902–1903)³².

Kolejny okres w dziejach prasy Sandomierza, to czas między rewolucją 1905–1907 roku, a opuszczeniem miasta przez Rosjan w 1915 roku. W wyniku wystąpień rewolucyjnych władze carskie poszły na ustępstwa. W tym okresie zelżała cenzura i mogły powstawać stowarzyszenia prowadzące działalność społeczną, oświatową i kulturalną. Zaczęto również wydawać, za zgodą cenzury, czasopisma: „Kronika Diecezji Sandomierskiej” (1908–), „Sandomierzanin. Gazeta tygodniowa poświęcona

²⁸ Rubrycele były kontynuowane w okresie późniejszym m.in. jako „Spis Duchowieństwa i Parafii Diecezji Sandomierskiej” (1932–1939).

²⁹ Zob. szerzej: T. Moskał, *Rubrycele i schematyzmy...*, s. 39–50.

³⁰ A. Massalski, *Szkoły średnie rządowe męskie na ziemi kielecko-radomskiej w latach 1833–1862*, Kielce 2001, s. 153–154; P. Sławiński, *Kształcenie młodzieży w Sandomierzu w latach 1815–1914*, Kraków 2013, s. 11, 74–75, 200.

³¹ Zob. szerzej: W. Plennikowski, *Publicystyka...*, s. 11–17.

³² M. Laskowski, J. Madey, *Ruch wolnościowy młodzieży szkolnej w Sandomierzu (1899–1906)*, [w:] *Pamiętnik Kola Sandomierzan 1925–1935*, Warszawa – Sandomierz 1936, s. 144.

sprawom Ziemi Sandomierskiej” (1912–1914), tygodnik „Niwa Sandomierska” (1913)³³. „Kronika Diecezji Sandomierskiej” ukazuje się do dziś i jest poza „Elenchusami” najdłużej ukazującym się sandomierskim periodykiem. Składała się z dwóch części: urzędowej Konsystorza (później Kurii) Diecezji Sandomierskiej, gdzie publikowano rozporządzenia władz duchownych i świeckich, wiadomości kościelne, nekrologi kapłanów, a w drugim nieurzędowym dziale drukowano artykuły historyczne, pedagogiczne, filozoficzne, etnograficzne czy prawnicze.

Warto nadmienić, że w tym okresie w Męskim Progimnazjum wydawano nielegalne pisemka szkolne o tym samym tytule „Nasze”. Koło samokształceniowe w Męskim Progimnazjum, do którego należeli uczniowie Michał Laskowski, Józef Madey, Edward Weychert i Władysław Doroszewski — ilustrator, edytowali pisemko „Nasze” (1905) odbijane w kilkunastu egzemplarzach na hektografie³⁴. W 1910 roku uczniowie zawiązali koło samokształceniowe o nazwie *Nasze* istniejące do 1914 roku i rozpoczęli wydawanie drugiego czasopisma o tytule „Nasze” (1912), którego ukazało się 12 numerów. Publikowali w nim m.in.: Aleksy Banackowski, Józef Madey, Stanisław Młodożeniec, Michał Laskowski, Franciszek Sadowski i Edward Weychert, a ilustratorem był Władysław Doroszewski. Periodyk ten był jedną z form samokształcenia i propagowania idei niepodległości Polski wśród młodzieży³⁵.

Okupacja austro-węgierska w latach 1915–1918 charakteryzowała się wprowadzeniem swobód i wolności, z których Polacy korzystali w Galicji w ramach autonomii. W tym okresie w Męskiej Szkole Filologicznej uczniowie wydawali dwa pisemka szkolne: „Biesiadnik” (1916) i „Przebłąsk” (1916), które połączyły się w czasopismo „Spójnia” (1916–1939)³⁶. Natomiast w Żeńskiej Szkole Filologicznej ukazywał się „Nasz Głos” (1917–1918)³⁷. Ponadto wychodził „Głos Młodzieży” (1918), którego wydawcą była Polska Młodzież Narodowa³⁸ oraz „Jednodniówka Harcerska I-ej Sandomierskiej Drużyny Harcerskiej im. gen. M. Sokolnickiego” (3 maja 1918) i „Jednodniówka Harcerów Sandomierskich” (9 czerwca 1918)³⁹.

Okres międzywojenny sprzyjał ukazywaniu się prasy. Zaczęto edytować nowe tytuły m.in.: „Ziemia Sandomierska. Dwutygodnik poświęcony sprawom i zobrazowaniu życia miejskiego” (1920), „Ziemia Sandomierska. Czasopismo samorządowo-

³³ K. Warda, *Życie kulturalne...*, s. 103; tenże, *Z dziejów czasopiśmiennictwa...*, s. 42–45.

³⁴ M. Laskowski, J. Madey, *Ruch wolnościowy...*, s. 149.

³⁵ A. Banackowski, *Wspomnienia z Sandomierza z lat 1906–1914*, [w:] *Pamiętnik Koła Sandomierzan 1925–1935...*, s. 153–154.

³⁶ A. Bień, *Bóg wysoko, dom daleko*, Warszawa 1999, s. 241.

³⁷ *Przegląd pism*, „Spójnia” 1918, nr 6, s. 10.

³⁸ M. Adamczyk, J. Dzieniakowska, *Prasa Kielecczyny w latach 1811–1989. Bibliografia*, t. 1..., s. 26.

³⁹ *Bibliografia polska 1901–1939*, t. 16, *Jednodniówki A–Ż*, red. E. Dombek, H. Machnik, Warszawa 2014, s. 372, 375.

społeczne” (1929–1935), „Sandomierski Ruch Regionalny. Biuletyn informacyjny i instrukcyjny Powsz[ecznego] Uniw[ersytetu] Regionalnego im. St[anisława] Konarskiego Zw[iązku] Pol[skiego] Naucz[ycielstwa]” (1931–1936), „Biuletyn Zakładu Doświadczalnego Rolniczego w Zdanowie” (1935–1939), „C.O.P. Pismo Centralnego Okręgu Przemysłowego” (1938–1939), „Bomba. Humorystyczno-satyryczno-społeczno-literackie. Wybuchu kiedy chce i może” (1929–1931)⁴⁰.

Interesujące są edytowane w okresie międzywojennym jednodniówki (harcerska, studencka, wojskowa): „Jednodniówka Harcerska I-ej Sandomierskiej Drużyny Harcerskiej im. gen. M. Sokolnickiego” (23 marca 1919), „Spójnia. Jednodniówka Akademickiego Koła Sandomierzan w Warszawie” (czerwiec 1925) czy „Jednodniówka 4-go Pułku Saperów” (1925).

Ponadto wydawano prasę katolicką m.in.: „Prawda Katolicka. Czasopismo poświęcone obronie wiary katolickiej przed sekciarstwem” (1930–1939), „Siewca Prawdy. Tygodnik poświęcony sprawom religijno-społecznym” (1931–1939) wraz z dodatkami, „Rocznik Diecezji Sandomierskiej” (1929, 1930), „Nasze Drogi. Miesięcznik Akcji Katolickiej Diecezji Sandomierskiej” (1938–1939).

W latach 1939–1944 niemieckie władze okupacyjne zezwalały na oficjalne wydawanie tylko prasy popierającej działania hitlerowskiego najeźdźcy tzw. „gadzi-nówki”. Polacy chcąc przekazać prawdziwe wiadomości z działań wojennych czy ruchu oporu wydawali i kolportowali nielegalną prasę. Ze względów konspiracyjnych zacierane były dane umożliwiające dotarcie do jej wydawców. W Sandomierzu edytowano kilka tytułów z tego segmentu. Czasopismo „Odwet” (1940–1944) do marca 1940 roku było wydawane przez członków tajnej organizacji „Odwet” założonej przez Władysława Jasińskiego ps. „Jędrus”, jako „Wiadomości Radiowe”. Czasopismo było powielane w kilku punktach przebitkowych m.in. w Sandomierzu. „Odwet” był rozpowszechniany na terenach Polski centralnej i południowej⁴¹. Pismo „Hałas na Ulicy” (1941) miesięcznik „Jędrusiów” kolportowany w Tarnobrzegu, Sandomierzu i Kielcach⁴². Kolejnym periodykiem był „Naród w Walce” (1940–1941) — pismo konspiracyjne Stronnictwa Narodowego w Sandomierzu. Było redagowane przez Wincentego Sobolewskiego i jego synów Kazimierza i Janusza oraz braci Żuber Bronisława Stefana i Stanisława Wincentego, a także Sławomira Maria-

⁴⁰ M. Adamczyk, J. Dzieniakowska, *Prasa Kielecczyny w latach 1811–1989. Bibliografia*, t. 1..., s. 54; „Bomba” pilnie poszukiwana, „Sandomierz” 1992, nr 2, s. 24; „Bomba”, „Ziemia Sandomierska” 1986, nr 1, s. 7; Z. Puławski, *Bomba z przeszłości*, „Akcent Sandomierski” 2005, nr 16, s. 22.

⁴¹ Zob. szerzej: W. Gruszczyński, *Historia Odwetu i „Jędrusiów”. Próba monografii*, Zagłębie 2014.

⁴² M. Adamczyk, J. Dzieniakowska, *Prasa Kielecczyny w latach 1811–1989. Bibliografia*, t. 1..., s. 82; *Centralny katalog polskiej prasy konspiracyjnej 1939–1945*, oprac. L. Dobroszycki, Warszawa 1962, s. 85; M. Adamczyk, *Prasa konspiracyjna na Kielecczyźnie w latach 1939–1945*, Kraków 1982, s. 179.

na Wachowicza. Wydawano je z częstotliwością tygodniową na wzór centralnej gazetki Stronnictwa Narodowego. W latach 1940–1942 ukazało się 120 numerów w nakładzie po 500 egzemplarzy. Pismo było kolportowane w powiatach: sandomierskim, opatowskim, janowskim i tarnobrzescim⁴³.

Prasę Sandomierza edytowaną w latach 1944–1989 można podzielić na kilka podokresów. Pierwszy z nich obejmuje lata od zajęcia Sandomierza przez Armię Czerwoną (18 sierpnia 1944) do ruszenia ofensywy styczniowej (12 stycznia 1945). Po uchwyceniu przyczółka sandomierskiego na lewym brzegu Wisły, od 29 lipca 1944 roku, Armia Czerwona kontynuowała walkę o przejęcie władzy na zajęętym terenie. Powstały władze podporządkowane Polskiemu Komitetowi Wyzwolenia Narodowego w Lublinie. W powiecie sandomierskim działały władze województwa kieleckiego i poszczególnych powiatów, a Sandomierz do ruszenia ofensywy styczniowej był stolicą województwa. W tym okresie wydawano tutaj dwa tytuły: „Ziemia Kielecka. Sandomierz. Organ Wojewódzkiej Rady Narodowej. Tygodnik demokratyczny” (1944) i „Wolna Polska. Organ demokratyczny” (1944).

Kolejny podokres od 1945 do 1980 roku ze względów politycznych był skromny, jeśli chodzi o wydawane czasopisma Sandomierza. W mieście nie edytowano żadnego świeckiego periodyku społeczno-kulturalnego. Rolę taką spełniały pisma o zasięgu wojewódzkim: „Słowo Ludu” (1949–2005), do 1990 roku gazeta była organem prasowym Komitetu Wojewódzkiego (dalej: KW) Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: PZPR) w Kielcach; „Nowiny Rzeszowskie” (1949–1990) dziennik, jako organ prasowy KW PZPR w Rzeszowie oraz „Echo Dnia” (1971–) regionalny dziennik kielecki. W tym czasie wydano też kilkanaście jednodniówek. Warto wskazać na dziewięć jednodniówek polityczno-społecznych pt. „Słowo Sandomierskie” (1954) i „Słowo Sandomierza” (dwie w 1954, po jednej w 1955, 1959 i 1964, trzy w 1965). Wydawały je Komitet Powiatowy PZPR, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej bądź Powiatowy Komitet Frontu Jedności Narodu w Sandomierzu⁴⁴. Powiatowa Rada Narodowa edytowała też „Biuletyn Informacyjny” (1963–1973).

Na uwagę zasługują również ukazujące się w tym czasie dwie jednodniówki szkolne edytowane przez Koło Polonistów II Liceum Ogólnokształcącego im. Tadeusza Kościuszki w Sandomierzu pt. „Śladami Komisji Edukacji Narodowej” (1973 i 1974). Opiekę merytoryczną sprawowali nauczyciele: Zofia Bażant, Mieczysław Wolski i Bolesław Frydryk. Cechował je wysoki poziom naukowy i profesjonalizm wydawniczy.

W tym podokresie w Sandomierzu edytowano ponadto prasę katolicką: np. „Okólnik. Miesięcznik Związku «Caritas» Diecezji Sandomierskiej” (1946–1952), „Rocznik Diecezji Sandomierskiej” (1959, 1962, 1970, 1976), a nawet tłoczono „Rocznik

⁴³ W. Sobolewski, *Pamiętnik 1940–1969*, t. 1, oprac. P. Sławiński, Sandomierz 2013, s. 12, 129–130, 145, 148, 243; M. Adamczyk, *Prasa konspiracyjna...*, s. 54, 154, 186; M. Adamczyk, J. Dziemiałowska, *Prasa Kielecczyny w latach 1811–1989. Bibliografia*, t. 1..., s. 71.

⁴⁴ I. Kasińska, P. Sławiński, *Jednodniówki sandomierskie...*, s. 125–128.

Diecezji Łomżyńskiej” (1959), najpewniej z powodu braku w tym mieście własnej drukarni diecezjalnej⁴⁵.

Lata 1980–1989 to rozwój prasy niezależnej zainicjowanej powstaniem buntu społecznego, którego symbolem jest Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”. W tym czasie w Sandomierzu były kolportowane niezależne periodyki wydawane poza miastem. Z lat 80. ubiegłego stulecia na uwagę zasługuje „Solidarność. Biuletyn informacyjny Wojewódzkiej Komisji Koordynacyjnej Oświaty i Wychowania NSZZ Solidarność» reg[ionu] tarnobrzskiego. Biuletyn informacyjny NSZZ «Solidarność Oświaty i Wychowania»” (1981). Od numeru 2 zmieniono tytuł z zachowaniem numeracji na „Ziemia Sandomierska. Biuletyn informacyjny Komisji Zakładowej NSZZ «Solidarność Oświaty i Wychowania w Sandomierzu” (1981). Przez Zarząd Oddziału ZNP i Miejską Radę Postępu Pedagogicznego wydawany był natomiast „Biuletyn Pedagogiczny” (1988–1989).

Warto wspomnieć o rozpoczęciu edycji przez Wydawnictwo Diecezjalne recenzowanego czasopisma naukowego „Studia Sandomierskie. Filozofia — teologia — historia” (1980–). Należy też odnotować kolejną jednodniówkę wydaną przez Urząd Miejski w Sandomierzu i Sandomierskie Towarzystwo Kulturalne pt. „Ziemia Sandomierska” (1986). Jest to druk okolicznościowy upamiętniający 700-lecie drugiej lokacji Sandomierza uzyskanej od Leszka Czarnego.

Niezależną miejscową prasę zaczęto wydawać po przemianach 1989 roku. Nastąpił wówczas rozkwit publikowanych tytułów i ich różnorodność. W pierwszych latach odzyskania wolności pojawiło się kilka pism, które nie przetrwały jednak próby czasu. Należały do nich: „Cyrulik. Okazjonalna jednodniówka — nadzwyczajna” (1989–1990) wydawana przez Komisję Zakładową Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” Zakładu Opieki Zdrowotnej w Sandomierzu czy „Ziemia Sandomierska. Pismo Sandomierskiego Komitetu Obywatelskiego” (1989–1992). Środowiska, które można określić mianem wolnościowych wydawały: „Wiarusa. Pismo historyczne Związku Piłsudczyków w Sandomierzu” (1991–?). Znacznie później powstało czasopismo „Kurier Strzelecki” (2005–2009). Biuletyn Związku Strzeleckiego „Strzelec” — organizacji społeczno-wychowawczej⁴⁶.

*

Ważną kwestią przy omawianiu prasy Sandomierza jest ustalenie periodyków o tym samym lub zbliżonym tytule. Niewłaściwe ich rozpoznanie może skutkować bowiem błędnymi wnioskami. Celem zobrazowania problemu przedstawiamy grupy

⁴⁵ P. Tylec, *Wydawnictwo...*, s. 78–79.

⁴⁶ Zob. szerzej: P. Sławiński, „*Kurier Strzelecki*”..., s. 9–22.

czasopism o identycznym tytule. W pierwszej znalazły się trzy periodyki o tytule „Nasze”: „Nasze” (1905), „Nasze” (1912), „Nasze. Pismo 1 Sandomierskiej Drużyny Harcerskiej” (1985–1989)⁴⁷. W drugiej mamy: „Pamiętnik Sandomierski. Pismo poświęcone dziejom i literaturze ojczystej” (1829–1830) oraz „Pamiętnik Sandomierski” (1993–2012) — wydawany z inicjatywy Muzeum Okręgowego w Sandomierzu. W grupie trzeciej znalazły się trzy czasopisma opatrzone tytułem „Sandomierzanin”: „Sandomierzanin” (1830–1831) wydawany w Radomiu, „Sandomierzanin. Gazeta tygodniowa poświęcona sprawom Ziemi Sandomierskiej” (1912–1914) i „Sandomierzanin. Pismo społeczno-kulturalne” (2000–). W czwartej grupie zamieścić należy: „Siewcę Prawdy. Tygodnik poświęcony sprawom religijno-społecznym” (1931–1939) oraz „Siewcę Prawdy. Oczekiwanie — biuletyn informacyjny diecezji sandomiersko-radomskiej” (1990). W piątej grupie wskażemy natomiast na: „Ziemie Sandomierską. Dwutygodnik poświęcony sprawom i zobrazowaniu życia miejskiego” (1920), „Ziemie Sandomierską. Czasopismo samorządowo-społeczne” (1929–1935), „Ziemie Sandomierską” (1986) — tygodniówka, „Ziemie Sandomierską. Pismo Sandomierskiego Komitetu Obywatelskiego” (1989–1991), „Ziemie Sandomierską. Biuletyn informacyjny Komisji Zakładowej NSZZ «Solidarność» Oświaty i Wychowania w Sandomierzu” (1981) — była kontynuacją „Solidarności. Biuletynu informacyjnego NSZZ «Solidarność Oświaty i Wychowania»” (1981) i wreszcie „Ziemie Sandomierską. Tygodnik NSZZ «Solidarność». Biuletyn informacyjny Ziemia Sandomierska NSZZ «Solidarność»” (1981).

*

Dla lepszego zobrazowania prasy Sandomierza należy dokonać jej segmentacji, wskazując na prasę urzędową, religijną (katolicką), społeczno-kulturalną, szkolną, studencką, branżową, firmową, hobbystyczną czy reklamową. W pierwszym segmencie powinna się znaleźć prasa urzędowa (administracji lokalnej różnego szczebla) publikująca rozporządzenia, reskrypty, odezwy, uchwały, pochwały, listy gończe; stanowiła doskonały środek komunikacji władzy ze społeczeństwem. W Radomiu ukazywał się „Dziennik Departamentowy Radomski” (1811, nr 1 — 1816, nr 28). Jego kontynuacją były następnie: „Dziennik Urzędowy Województwa Sandomierskiego” (1816, nr 29 — 1837, nr 12), „Dziennik Urzędowy Guberni Sandomierskiej” (1837, nr 13 — 1844, nr 52) i „Dziennik Urzędowy Guberni Radomskiej” (1845, nr 1 — 1866, nr 53)⁴⁸. Dopiero podczas okupacji austro-węgierskiej, w latach I wojny światowej, władze okupacyjne wydały: „Dziennik Urzędowy C. i K. Komendy

⁴⁷ P. Sławiński, *Z dziejów prasy Sandomierza. Czasopisma „Nasze”...*, s. 9–10.

⁴⁸ Zob. szerzej: W.Ł. Macierzyński, *Prasa Radomia...* s. 53–67.

Obwodu Sandomierskiego” (1915–1917), później „Dziennik Urzędowy C. i K. Komendy Powiatu Sandomierskiego” (1917–1918) i jego niemieckojęzyczną wersję „Amtsblatt des K. u. K. Kreiskommandos in Sandomierz” (1915, nr 1), później „Amtsblatt des Kreises Sandomierz” (1915–1918). Po odzyskaniu niepodległości edytowano „Dziennik Urzędowy na Powiat Sandomierski” (1919–1920), a po II wojnie światowej wychodził „Biuletyn Informacyjny” (1963–1973) wydawany przez Powiatową Radę Narodową w Sandomierzu.

Kolejną grupę stanowią pisma religijne. Należy do niej prasa parafialna. Były to trzy tytuły: „Mariackie Wzgórze. Biuletyn Parafii Katedralnej” (1994–2004), „Tydzień na Zatybrzu. Wiadomości z parafii pw. Matki Bożej Królowej Polski i św. Jana Kantego w Sandomierzu” (2011–2012) oraz „Głos Parafii. Parafia Podwyższenia Krzyża Świętego w Sandomierzu. Sandomierz, Obrazów, Samborzec” (2012–2013)⁴⁹. Pismem o podobnym charakterze są „Rewerzanki” (2015–) periodyk wydawany przez Zgromadzenie Córek Świętego Franciszka Serafickiego w Sandomierzu przy parafii pw. św. Józefa.

Z prasy religijnej dwa tytuły były skierowane do dzieci. „List do Małego Przyjaciela Wyższego Seminarium Duchownego w Sandomierzu” (2001–2003) wydawany przez Stowarzyszenie Przyjaciół WSD w Sandomierzu. Jego kontynuacją jest „Przyjaciel. Pismo Młodych Przyjaciół WSD w Sandomierzu” (2003–). Z seminarium duchownym związane są kolejne dwa tytuły: „He Klesis. Pismo alumnów WSD w Sandomierzu” (1992–1993) oraz „Powołanie. Pismo alumnów WSD w Sandomierzu” (1993–).

Dla przykładu warto też wskazać na inne tytuły z tego segmentu: „Anamnesis. Biuletyn Komisji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski” (1996–?) wydawany w Sandomierzu, „Gotów. Biuletyn Zarządu Diecezjalnego Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Diecezji Sandomierskiej” (?2005–?) i „Caritas Diecezji Sandomierskiej. Bezpłatny biuletyn informacyjny” (2011–2012). Do prasy religijnej należy zaliczyć również „Rocznik Diecezji Sandomierskiej” (1929, 1930, 1959, 1962, 1970, 1976, 1994, 2000, 2001, 2004, 2010, 2018) oraz wzmiankowane wcześniej: „Kronika Diecezji Sandomierskiej” i „Studia Sandomierskie”. Ciekawym periodykiem z tej grupy były „Sandomierskie Pomoce Homiletyczne” (2004–2005) zawierające materiały dla księży i kleryków, a ponadto homilie na niedziele, uroczystości, święta, homilie okolicznościowe oraz homilie obrzędowe.

Kolejny segment stanowi prasa szkolna i studencka wydawana w poszczególnych szkołach oraz wyższych uczelniach funkcjonujących w mieście. Zawierała przede wszystkim informacje z życia tych placówek.

Szkołą mającą najdłuższe tradycje sięgające 1602 roku jest I Liceum Ogólnokształcące Collegium Gostomianum w Sandomierzu. W tej placówce oświatowej funkcjonującej pod różnymi nazwami wydawano od 1916 roku przynajmniej 28 ty-

⁴⁹ Wymienione miejscowości odnoszą się do gmin, na których terenie znajduje się parafia.

tułów. Dla przykładu podać można kilka z nich: „Spójnia” (1916–1939, 1988–1990, 1994–) wraz z dodatkiem „Sandomierska Strona” (2018–), „Na Turystycznych Szlakach. Biuletyn” (1985–1989) i jego kontynuator „Labirynt. Biuletyn” (1990–1993), „Wolę Być...” (1991), „Kulturalna Gazetka Buntowników” (2009), „Kaliber 35” (1997–1998), „Kaliber 34” (1998–1999), „Kaliber 33” (1999–?)⁵⁰; czasopisma matematyczne: „Liga Matematyczna” (1991–1992), „Kwadrylion. Magazyn konkursów matematycznych” (2016–2021).

Warto wspomnieć o ukazującym się w latach 1990–1993 „Głosie Spod Ławki. Piśmie młodych menadżerów z klasy IA I Liceum Ogólnokształcącego w Sandomierzu” (później IIA). Wydająca je klasa maturę uzyskała w 1994 roku, a na Konkursie Prasy Nieprofesjonalnej województwa tarnobrzeskiego w grupie pism szkolnych „Głos Spod Ławki” zdobył pierwsze miejsce (27 kwietnia 1991), a w roku następnym przypadło mu wyróżnienie⁵¹.

W II Liceum Ogólnokształcącym im. Tadeusza Kościuszki w Sandomierzu wydawano przynajmniej siedem tytułów, z których pięć powstało z inicjatywy nauczycielki Marii Wójcik. Poruszały one problematykę matematyczną: „Mańka. Magazyn krzyżówek matematycznych” (1993–1994), „Szalone Liczby. Jak III «c»” (1998–1999), „Mały Plusik” (1999–2000), „Tylko dla Orłów. Magazyn krzyżówek matematycznych” (brak daty wydania), „Wesoła Matma” (brak daty wydania). Pozostałe to: „Akcent. Gazetka szkolna II LO” (1996), „Raport II LO. Każda prawda ma dwie strony: moją i cudzą” (1991–1992?).

W Katolickim Gimnazjum i Liceum im. św. Jadwigi Królowej w Sandomierzu ukazało się trzy periodyki: „Bez Tytułu. Miesięcznik Katolickiego Liceum i Gimnazjum im. św. Jadwigi Królowej” (2000), „Środek. Nieregularnik” (2002–2005, 2008?) oraz w języku angielskim „English Angel. A school monthly magazine in English” (2009–2013?).

W Zespole Szkół Ekonomicznych w Sandomierzu wychodziły dwa tytuły: „Gwar. Liceum Ekonomiczne. Pismo skandaliczne” (1991–1992) i „Dyskonto. Zespół Szkół Ekonomicznych w Sandomierzu” (1992). W Zespole Szkół Budownictwa im. prof. Z. Strzeleckiego odnotowano również dwa tytuły: „Budowlanka. Biuletyn informacyjny Zespołu Szkół Budownictwa im. prof. Z. Strzeleckiego w Sandomierzu” (1999–2000) oraz jednodniówkę wydaną 25 marca 1999 roku z okazji dni otwartej szkoły i święta jej patrona. W Zespole Szkół Spożywczych im. Komisji Edukacji Narodowej w Sandomierzu edytowano natomiast jeden tytuł: „Marmoladka. Gazetka szkolna” (2003–2007)⁵². W Gimnazjum nr 1 im. Jana Długosza w Sandomierzu ukazywało się przynajmniej trzy tytuły: „Gimpek. Szkolne pisemko” (2003–2004), „Gimnazjalny

⁵⁰ M. Korzynek [i in.], *Życie szkoły*, [w:] *Collegium Gostomianum. Nauczyciele, uczniowie i ich szkoła w latach 1944–2007*, [red. D. Paszkowska i in.], Sandomierz 2007, s. 530, 534.

⁵¹ Tamże, s. 502, 504, 506.

⁵² Informacje uzyskane od nauczycielki Danuty Szczygielskiej.

Misz Masz. Gazetka Gimnazjum nr 1 w Sandomierzu” (2004) oraz „Gadulec” (2009–2013). Natomiast Ośrodek Rehabilitacyjno-Edukacyjny dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej „Radość Życia” wydawał „Dobre Wieści” (2003–2007).

W Sandomierzu funkcjonowały trzy uczelnie: Wyższe Seminarium Duchowne, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza (WSHP) i Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa (PWSZ) — obecnie filia Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza publikowała informatory dotyczące działalności studentów i pracowników naukowo-dydaktycznych, promujące kierunki nauczania na studiach licencjackich, stacjonarnych oraz niestacjonarnych, studia podyplomowe, kursy, szkolenia i warsztaty. Był to dodatek do „Tygodnika Nadwiślańskiego”, później do „Tygodnika Czas Powiśla” ukazujący się pt. „Nasza Uczelnia. Studium Generale Sandomiriense. Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza w Sandomierzu. Informator uczelniany” (2000), następnie „Na Krakowskiej. Studium Generale Sandomiriense. Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza w Sandomierzu” (2001–2006). Ukazało się też trzy tomy „Studiów Filologicznych. Studium Generale Sandomiriense. Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza w Sandomierzu” (1999–2004). Uczelnia wydawała ponadto cztery naukowe serie wydawnicze: „Rozprawy Wydziału Humanistycznego Studium Generale Sandomiriense. Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza w Sandomierzu” (1998) — ukazało się trzy numery monograficzne; „Rozprawy Wydziału Prawa i Ekonomii Studium Generale Sandomiriense. Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza w Sandomierzu” (2002) — numer monograficzny; „Zeszyty Naukowe Wydziału Prawa i Ekonomii Wyższej Szkoły Humanistyczno-Przyrodniczej w Sandomierzu / Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza w Sandomierzu” (2003–2006); „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanistyczno-Przyrodniczej Studium Generale Sandomiriense” (2016–2022).

Publikowano ponadto uczelniane efemerydy prasowe: „Pryzmat” (1999) redagowany przez Wydział Przyrodniczo-Matematyczny Studium Generale Sandomiriense pod patronatem Centrum Informacji Europejskiej Studium Generale Sandomiriense — czasopismo o charakterze naukowym (recenzowane). Ukazał się tylko jeden jego numer. „Sandomiria. Materiały Studenckiego Koła Naukowego Historyków” (1999–2002) było to nieregularnie wydawane czasopismo naukowe; wydrukowano pięć zeszytów. „Verbum. Pismo studenckie Wyższej Szkoły Humanistyczno-Przyrodniczej w Sandomierzu” (1997) ukazały się dwa numery (1 i podwójny 2–3). Dwie sandomierskie uczelnie WSHP i PWSZ wydawały również coroczne sprawozdania z inauguracji roku akademickiego.

Interesującą grupę stanowią czasopisma społeczno-kulturalne. Należą do nich m.in.: „Notatnik Sandomierski” (1980–1998) wydawany przez Sandomierskie Towarzystwo Kulturalne, który zawierał artykuły popularnonaukowe dotyczące głównie Sandomierza, jego historii, kultury i tradycji. Należy też wspomnieć o podobnych tematycznie „Zeszytach Sandomierskich. Biuletynie Towarzystwa Naukowego Sandomierskiego”

edytowanym nieprzerwanie od 1994 roku. W segmencie prasy społeczno-kulturalnej mieszczą się np.: „Sandomierz. Czasopismo społeczne” (1992–1998); „Ucho Igielne. Sandomierskie wydawnictwo samorządowe” (1996–2003), którego ostatnie numery ukazały się jako dodatki do „Tygodnika Nadwiślańskiego” i „Tygodnika Czas Powiśla”; „Tygodnik Czas Powiśla. Opatów. Sandomierz. Staszów” (1999–2005), „Strony Sandomierskie” (2002–2003); „Akcent Sandomierski” (2005–2006) wydawany przez Katarzynę Batko właścicielkę firmy KONCEPT s.c. poruszający zagadnienia związane z Sandomierzem i najbliższą okolicą; „Targowisko. Lokalny informator gospodarczy” (2004) wydawane przez ESEM Graf z Sandomierza; „Spichlerz” (2004–2005); „Goworek. Pismo Sandomierskiego Stowarzyszenia Regionalnego” (2004–2006); „W Naszym Sandomierzu. Miejska gazeta bezpłatna” (2008?–2009?); „Zeszyty Przewodnickie Koła Przewodników PTTK w Sandomierzu” (2008–2013); „EXTRA Sandomierz” (2009–2012), w którym podawano aktualne informacje dotyczące regionu, wewnątrz numeru natrafić można również na dodatki z programem telewizyjnym i tematyczne z osobną paginacją oraz reklamy; „Sandomierska Strefa” (2011–2015), którą wydawała Fundacja Kultury i Tradycji Europejskiej „Paradosi” — później Stowarzyszenie „Sandomierska Strefa”.

Do pism branżowych (rolniczych, ogrodniczych i sadowniczych) warto zaliczyć: „Biuletyn Zakładu Doświadczalno-Rolniczego przy Sejmikowym Ognisku Kultury Rolnej w Zdanowie Pow[iatu] Sandomierskiego” (1928–1939). Był wydawany w porze wiosennej i jesiennej przed siewami. Stanowił popularne streszczenia wyników badań prowadzonych w Zakładzie Doświadczalnym w Zdanowie, który istniał od 1925 roku. Zakład ten oprócz prac badawczo-doświadczalnych prowadził hodowlę i reprodukcję chętnie nabywanych przez rolników zbóż okopowych⁵³. „Zalecenia dla Ogrodników Rejonu Sandomierskiego” (1987–1988) wydawane były początkowo przez Spółdzielnię Ogrodniczo-Pszczelarską w Sandomierzu. Ich kontynuacją był „Ogrodnik Sandomierski. Biuletyn informacyjny” (1989–1996), później „Ogrodnik Sandomierski. Miesięcznik WODR Modliszewice Oddział w Sandomierzu” (1999–2012). Kolejny tytuł „Nowinki Rolnicze” (1994?–1998) był miesięcznikiem Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Sandomierzu. Edytowano ponadto „Sandomierski Informator Ogrodniczy” (1998–?) zawierający informacje reklamowe związane z ogrodnictwem oraz zaproszenia na spotkania sadownicze odbywające się w Sandomierzu. „European Fruit Magazine. EFM” (2009–) wydawany do 2011 roku w Sandomierzu, a następnie w Krakowie, poruszał zagadnienia produkcji i handlu owocami. Nie można zapominać o „Informatorze Sadowniczym” (2010–) oraz wspomnianym już periodyku „Rewera News. Sadowniczy przegląd techniczny — wywiady i relacje” (2010–2014).

Do pism firmowych (zakładowych) zakwalifikować można tytuły wydawane przez pracodawców z myślą o zatrudnionej załodze. I tak czasopismo dla pracowni-

⁵³ Archiwum Państwowe w Kielcach. Oddział w Sandomierzu. Powiatowa Rada Narodowa w Sandomierzu, sygn. 61, s. 1.

ków Pilkington Sandoglass Sp. z o.o. poruszało tematy związane z działalnością firmy i jej pracownikami. Wraz ze zmianami właścicielskimi ewoluowało. Pierwszym tytułem było „Sandoglass” (1995–1997), następnie „Pilkington Focus Polska. Polskie czasopismo dla pracowników Grupy Pilkington” (1997–2007) i „Focus Polska. Polskie czasopismo dla pracowników NSG Group” (2007–2008). W 2008 roku periodyk zmienił tytuł na „Mado Polska. Polskie czasopismo dla pracowników NSG Group” (2008–). Było to spowodowane przejęciem marki Pilkington przez japońskiego producenta szkła — NSG Group. Dział Spraw Korporacyjnych Grupy Pilkington / Grupy NSG — od września 2007 roku publikował wydania regionalne międzynarodowego czasopisma dla pracowników⁵⁴.

Wypada też wspomnieć o dwóch czasopismach hobbystycznych dotyczących modelarstwa plastikowego. Na początku lat 90. XX wieku w Polsce ukazywały się tego typu czasopisma tylko w Sandomierzu. Były to: „Air Show. Magazyn dla modelarzy” (1991–1993) oraz „Fanatyk Plastik” (1991–1998) z podtytułami: „Magazyn modelarski” (od nr 4/91) i „Pierwszy w Polce magazyn dla modelarzy plastikowych” (od nr 7/92).

Specyficzną grupę wydawnictw periodycznych stanowi prasa ogłoszeniowa (reklamowo-informacyjna). W Sandomierzu czytelnik spotkał się m.in. z takimi tytułami jak: „Ogłoszenia Ziemi Sandomierskiej” (1992), gdzie można było bezpłatnie zamieścić drobne ogłoszenia (do 12 słów), dłuższe były odpłatne; „Tygodnik Promocji i Reklamy AFISZ” (1997?), który zawierał reklamy i informacje dotyczące produktów i usług oferowanych na terenie województwa tarnobrzskiego czy „Firma dla Ciebie. Bezpłatny miesięcznik reklamowy” (2009).

*

Pisząc o prasie Sandomierza warto też wskazać na dodatki, język czy sezonowość ukazywania się niektórych tytułów. Najwięcej dodatków odnotowano w pismach religijnych. „Siewca Prawdy” publikował ich aż cztery: „Dla Dzieci” (1933–1935?) drukowany z częstotliwością dwutygodniową na stronach 11–12; po odcięciu kartki ze wskazanymi stronami i złożeniu jej na pół otrzymywało się czterostronicowy dodatek. Drugi bezpłatny dodatek ukazywał się również co dwa tygodnie, naprzemiennie z pierwszym. Były to „Drogi Akcji Katolickiej” (1934), zastąpione trzecim „Akcja Katolicka Diecezji Sandomierskiej” (1935–1937?). Czwartym dodatkiem do „Siewcy Prawdy” był „Przewodnik Żywego Różańca” (1935–1939).

Kolejne dodatki dotyczą „Gościa Niedzielnego” (od 1992) i ukazują się pod różnymi tytułami m.in. „Nasza Diecezja Sandomierz”, „Gość Niedzielný Sando-

---

⁵⁴ Informacje uzyskane w korespondencji e-mail od Moniki Klamki — redaktorki naczelnej czasopisma.

mierz” oraz „Niedzieli” (dodatek „Niedziela Sandomierska” od 2004). Ponadto, jak już zostało wspomniane, czasopismo „Ucho Igielne” (1996–2003), zakończyło swoje istnienie będąc dodatkiem, najpierw do „Tygodnika Nadwiślańskiego”, a następnie „Tygodnika Czas Powiśla”. „Echo Powiśla” (2001–2013), a następnie „Echo Sandomierskie” (2013–) stanowiły bezpłatny dodatek do piątkowego „Echo Relaks” — weekendowe wydanie „Echa Dnia”. Weekendową wkładką do „Gazety Wyborczej” była „Gazeta w Sandomierzu” (1993) obejmująca swym zasięgiem Sandomierz i ówczesne województwo tarnobrzeskie. Po zawieszeniu tego tytułu ukazywała się wkładka „Gazeta Lokalna”.

Kolejnym zagadnieniem jest sezonowości ukazywania się dotycząca zwłaszcza prasy szkolnej. Wynikała ona z cyklu pobierania nauki w szkole przez uczniów-redaktorów. Poszczególne tytuły kończyły swój żywot wraz z ukończeniem szkoły przez ich twórców. Wyjątek w tej grupie stanowią trzy pisma. „Środek” ze średniej szkoły katolickiej oraz dwa tytuły związane z I Liceum Ogólnokształcącym: „Animus” (1993–1998), który ukazywał się przez pewien czas po ukończeniu szkoły przez jego redaktorkę i edytowana od 1916 roku „Spójnia”, która w okresie ukazywania się nie była jednorodna. Mimo nawiązania do tradycji poprzez zachowanie tytułu i wydawcy (była nią ta sama placówka oświatowa po zmianach organizacyjnych) nie zachowano ciągłości numeracji i pierwotnego charakteru. Można wyróżnić przynajmniej trzy okresy ukazywania się periodyku: międzywojenny, lata 1988–1990 („Spójnia. Magazyn ilustrowany I LO im. Aleksandra Patkowskiego w Sandomierzu. Wychodzi jak chce i może”) i po 1994 roku „Spójnia” z różnymi podtytułami. Z tego powodu należałoby traktować „Spójnię” z poszczególnych okresów jej edycji jako osobne tytuły.

Większość czasopism Sandomierza drukowanych było w języku polskim. Należy jednak wiedzieć, że kilka tytułów edytowano w językach obcych. Przykładowo w języku angielskim publikowano dwa czasopisma szkolne: „Ykonto. Czasopisemko polsko-angielskie & angielsko-polskie kl. III D” (1996–1997); „English Angel. A school monthly magazine in English”, czyli szkolny miesięcznik wydawany dla Katolickiego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego im. św. Jadwigi Królowej (2009–2013?). Natomiast „European Fruit Magazine. EFM” (2009–) posiadał wersje w językach: angielskim, niderlandzkim, niemieckim i rosyjskim.

*

Za wydawnictwa periodyczne można uznać sprawozdania z działalności różnych stowarzyszeń, organizacji i instytucji oraz kalendarze. Do pierwszych należą m.in.: „Sprawozdanie z Działalności Towarzystwa Straży Ogniowej Ochotniczej w Sandomierzu za rok...” (1907, 1913); „Projekt Sprawozdania z Działalności Towarzystwa

Dobroczynności w Sandomierzu w roku...” (1912, 1913); „Sprawozdanie z Działalności Towarzystwa Dobroczynności w Sandomierzu w roku...” (1908–1911). W drugiej grupie wydawnictw periodycznych mieszczą się kalendarze, np.: „Kalendarz Liturgiczny Diecezji Sandomierskiej” (1820–1980, 1992–); „Kalendarz Katolicki Parafii Katedralnej w Sandomierzu na rok 1930”; „Kalendarz Liturgiczny Diecezji Sandomiersko-Radomskiej” (1981–1991).

*

Zasadne jest również zaprezentowanie twórców prasy Sandomierza, czyli redaktorów, wydawców i autorów artykułów. W tym miejscu można jedynie zasygnalizować ten problem, gdyż wymaga on odrębnych i pogłębionych badań. Odnieść się jednak warto do kilku znanych osób: Aleksandra Patkowskiego — twórcy polskiego regionalizmu; Witolda Kamockiego — ziemianina z Mokoszyna (później Podgaja) aktywnego działacza społecznego w Sandomierzu⁵⁵; Romana Koseły — literata i regionalisty; Józefa Pietraszewskiego — architekta i regionalisty; Józefa Myjaka — publicysty, wydawcy i animatora kultury⁵⁶ czy Andrzeja Sarwy — literata i wydawcy⁵⁷.

*

Na zakończenie warto wskazać, że nie wszystkie ukazujące się periodyki Sandomierza posiadają numer ISSN. Dotyczy to zwłaszcza prasy nielegalnej z czasów rodzącej się „Solidarności”, jak również z okresu wolności po przełomie 1989 roku. W Polsce od 1977 roku stosowany jest Międzynarodowy Znormalizowany Numer Wydawnictwa Ciągłego (ang. *International Standard Serial Number* — ISSN). Przydziela je Narodowy Ośrodek ISSN podlegający Bibliotece Narodowej. Po spełnieniu wymogów formalnych numery ISSN są wydawane bezpłatnie. Nadanie numeru ISSN ułatwia identyfikację czasopisma. Dopiero wprowadzenie w Polsce podatku VAT⁵⁸ w 1993 roku zachęciło wydawców prasy do korzystania z numerów ISSN, by płacić mniejsze podatki za usługi drukarskie. Niestety, posiadanie numeru ISSN

⁵⁵ Witold Kamocki, „Sandomierski Ruch Regionalny” 1935, nr 2, s. 13.

⁵⁶ Zob. szerzej: S. Rogala, *Współczesne środowisko literackie Kieleccyzyny. Słownik pisarzy i badaczy literatury*, Kielce 1999, s. 155.

⁵⁷ Zob. np.: M. Ogorzałek, Andrzej Sarwa — *dorobek i osiągnięcia. W 40 rocznicę pracy twórczej*, Sandomierz 2015.

⁵⁸ Ustawa z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym, Dz.U. 1993, nr 11, poz. 50.

przez czasopismo nie jest równoznaczne z przekazaniem egzemplarzy obowiązkowych do bibliotek, dlatego tak trudno dotrzeć do wielu tytułów, a dotyczy to zwłaszcza czasopism lokalnych i sublokalnych, w tym również prasy Sandomierza.

Edytowana od ponad dwustu lat prasa Sandomierza miała różne warunki ukazywania się. Wynikały one ze złożonej sytuacji społeczno-politycznej i ekonomicznej istniejącej w poszczególnych okresach historycznych. Można zaobserwować pewną prawidłowość, że im bliżej współczesnych czasów, tym więcej wydawanych tytułów. Jest to spowodowane przede wszystkim możliwościami politycznymi (np. zniesienie cenzury), technicznymi druku i kolportażu prasy. Ukazująca się prasa Sandomierza jest różnorodna i interesująca pod wieloma względami. Determinuje to problemy badawcze przy monograficznym opracowaniu zagadnienia, bo dotychczas ukazały się, jak już wspomniano, tylko teksty przyczynkarskie. Niniejszy artykuł ma jedynie przybliżyć problemy badawcze i podjąć próbę usystematyzowania części zagadnień.

Segmentacja prasy Sandomierza umożliwia jej pełniejsze zobrazowanie. Można wskazać prasę: urzędową, religijną (katolicką), społeczno-kulturalną, szkolną, studencką, naukową, branżową, firmową czy hobbystyczną. Wydawano ponadto okazjonalne jednodniówki, sprawozdania z działalności różnych towarzystw, organizacji i instytucji oraz kalendarze.

Celem edytowanych czasopism była aktywizacja i dokumentowanie życia społeczno-gospodarczego i kulturalno-oświatowego w Sandomierzu oraz regionie. Periodyki religijne miały natomiast za zadanie informowanie o decyzjach biskupów, podawały wiadomości z życia wspólnot parafialnych, zakonów, katolików świeckich, pisały o zmianach personalnych zachodzących w diecezji, zamieszczały nekrologii kapłanów.

Dotarcie do wszystkich tytułów i egzemplarzy poszczególnych czasopism wyznacza problemy badawcze. Kwestią wciąż otwartą pozostaje liczba tytułów prasy Sandomierza. Z dotychczasowych ustaleń wynika, że ukazało się ich ok. 230. Analiza egzemplarzy poszczególnych tytułów (z autopsji) pozwoli na ich opracowanie pod względem formalno-wydawniczym i zawartości treściowej z uwzględnieniem zarówno ilościowej, jak i jakościowej metody. Osobnego opracowania wymagają również twórcy czasopism Sandomierza.

Bibliografia

Źródła

- Archiwum Państwowe w Kielcach. Oddział w Sandomierzu. Powiatowa Rada Narodowa w Sandomierzu, sygn. 61.
- Banaczkowski A., *Wspomnienia z Sandomierza z lat 1906–1914*, [w:] *Pamiętnik Koła Sandomierzan 1925–1935*, Warszawa–Sandomierz 1936, s. 152–156.
- Laskowski M., Madey J., *Ruch wolnościowy młodzieży szkolnej w Sandomierzu (1899–1906)*, [w:] *Pamiętnik Koła Sandomierzan 1925–1935*, Warszawa – Sandomierz 1936, s. 139–151.
- Pawłowski P., *Czasopisma i wydawnictwa regionalne w Sandomierzu i Tarnobrzegu*. Referat na sesji XXX-lecia Archiwum Państwowego w Sandomierzu — 23 maja 1980 roku [mps w Archiwum Państwowym w Kielcach. Oddział w Sandomierzu], sygn. 487, s. 91–107.
- Przegląd pism*, „Spójnia” 1918, nr 6, s. 10.
- Ustawa z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym*, Dz.U. 1993, nr 11, poz. 50.
- Witold Kamocki, „Sandomierski Ruch Regionalny” 1935, nr 2, s. 13.

Opracowania

- Adamczyk M., *Biuletyn Zarządu Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego w Kielcach — „Język Polski”, „Studia Kieleckie”* 1981, z. 2, s. 105–124.
- Adamczyk M., *Cztery epoki prasy Kielecczyny 1811–1956*, Kraków – Kielce 1991.
- Adamczyk M., *Dzieje Wydawnictwa „Język Polski” w okresie XXX-lecia jego istnienia*, „Nauczanie Początkowe” 1985/1986, z. 1, s. 3–16.
- Adamczyk M., *Prasa Kielecczyny — tradycje i współczesność*, Warszawa 1987.
- Adamczyk M., *Prasa konspiracyjna na Kielecczyźnie w latach 1939–1945*, Kraków 1982.
- Adamczyk M., Dzieaniakowska J., *Prasa Kielecczyny w latach 1811–1989. Bibliografia*, t. 1, 1811–1945, Kielce 1995.
- Adamczyk M., Dzieaniakowska J., *Prasa Kielecczyny w latach 1811–1989. Bibliografia*, t. 2, 1945–1989, Kielce 1996.
- Almanach drukarstwa Kielecczyny*, pod red. J. Butwiłły i Z. Nosala, Kielce 1969.
- Bibliografia polska 1901–1939*, t. 16, *Jednodniówki A–Ż*, red. E. Dombek, H. Machnik, Warszawa 2014.
- Bień A., *Bóg wysoko, dom daleko*, Warszawa 1999.
- „Bomba”, „Ziemia Sandomierska” 1986, nr 1, s. 7.
- „Bomba” pilnie poszukiwana, „Sandomierz” 1992, nr 2, s. 24.
- Centralny katalog polskiej prasy konspiracyjnej 1939–1945*, oprac. L. Dobroszycki, Warszawa 1962.
- Czerwiński D., *Wpływ przemian społecznych po roku 1989 na działalność prasowo-wydawniczą w Sandomierzu*, [w:] *Reportaż a przemiany społeczne po 1989 roku*, pod red. K. Wolnego-Zmorzyńskiego, W. Furmana, Kraków 2005, s. 159–171.
- Gajek K., *Życie i działalność wydawniczo-księgarska siostr Chodakowskich w Sandomierzu w latach 1892–1957*, Sandomierz 2012.
- Gruszczyński W., *Historia Odwetu i „Jędrusiów”. Próba monografii*, Zagnańsk 2014.

- Historia biuletynu „Język Polski”. W okresie od 1955 r. do 1974 r.*, oprac. K. Pojawska, Kielce [1974].
- Jarowiecki J., *Czterdziestolecie działalności edytorskiej Wydawnictwa Związku Nauczycielstwa Polskiego w Kielcach (1955–1995)*, „Zeszyty Wszechnicy Świętokrzyskiej” 1997, z. 6, s. 7–32.
- Kotowski R., *Sandomierz między wojnami*, Sandomierz 1998.
- Korzynek M. [i in.], *Życie szkoły*, [w:] *Collegium Gostomianum. Nauczyciele, uczniowie i ich szkoła w latach 1944–2007*, [red. D. Paszkowska i in.], Sandomierz 2007, s. 437–584.
- Krasińska I., *Życie kulturalne w miastach i miasteczkach guberni radomskiej w latach 1864–1914*, Radom 2015.
- Krasińska I., Sławiński P., *Jednodniówki sandomierskie (1918–2002)*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2021, z. 2, s. 121–151.
- Krasiński J., *Ks. Jan Gajkowski — założyciel i redaktor „Kroniki Diecezji Sandomierskiej” oraz polemista religijny*, [w:], *Ks. Jan Kanty Gajkowski (1866–1919). Kapłan — Pisarz — Społecznik. Materiały z sesji Sandomierz, 22 października 1999 r.*, pod red. K. Burka, Sandomierz 2000, s. 28–50.
- Lech M.J., *Drukarze i drukarnie w Królestwie Polskim 1869–1905. Materiały ze źródeł archiwalnych*, Warszawa 1979.
- Leszczyński M., „Siewca Prawdy”. *Tygodnik diecezji sandomierskiej w latach 1931–1939*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2014, nr 1, s. 71–84.
- Leszczyński M., *Sprawy Sandomierza na łamach „Siewcy Prawdy” w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Książka, biblioteka, informacja. Między podziałami a wspólnotą III*, pod red. J. Dzieniakowskiej, M. Olczak-Kardas, Kielce 2012, s. 541–552.
- Leszczyński M., *Twórcy prasy Sandomierza w dwudziestoleciu międzywojennym*, [w:] *Książka, biblioteka, informacja. Między podziałami a wspólnotą IV*, pod red. J. Dzieniakowskiej, M. Olczak-Kardas, Kielce 2015, s. 255–266.
- Lubczyńska A., *Regionalizm kielecki w latach 1918–1939*, Kielce 2008.
- Ludzie prasy i drukarstwa Kielecczyny w XIX i XX wieku. (Indeks biograficzny). Materiały*, pod red. M. Adamczyka, Kielce 1994.
- Macierzyński W.L., *Prasa Radomia w latach 1811–1918*, Radom 1995.
- Massalski A., *Szkoły średnie rządowe męskie na ziemi kielecko-radomskiej w latach 1833–1862*, Kielce 2001.
- Mikosz J., *Charakterystyka funkcji sandomierskiego pisma szkolnego pt. „Spójnia”. Analiza za lata 1917–1938*, [w:] *Postrzeganie sfery publicznej w perspektywie nauk humanistycznych*, red. P. Pomajda, E. Chodźko, Lublin 2022, s. 188–214, <https://bc.wydawnictwo-tygiel.pl/publikacja/FC23BD46-F35A-F88E-1E24-B52B4960B944> [dostęp: 6.10.2022].
- Mikosz J., *Funkcje prasy sandomierskiej na przykładzie „Ucha Igielnego” i „Sandomierskiej Strefy”*, [w:] *Dysfunkcje i szanse współczesnego społeczeństwa*, red. M. Iwaniuk, B. Bujalska, Lublin 2021, s. 98–118, <https://bc.wydawnictwo-tygiel.pl/public/assets/612/Dysfunkcje%20i%20szanse%20wsp%C3%B3%C5%82czesnego%20spo%C5%82eczne%C5%84stwa.pdf> [dostęp: 10.09.2022].
- Mikosz J., *Funkcje sandomierskiej prasy kulturalnej na przykładzie „Stron Sandomierskich” (2002–2003) oraz „Goworka” (2004–2006)*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum” 2021, nr 1, s. 43–68.

- Mikosz J., *Kształtowanie się sandomierskiego rynku prasowego w latach 1829–1939*, [w:] *Fenomeny. Literatura, kultura, sztuka i media*, red. B. Stelingowska, Wrocław 2022, s. 217–245, https://factaficta.files.wordpress.com/2022/05/fenomeny_red_b_stelingowska.pdf [dostęp: 10.09.2022].
- Mikosz J., „Sandomierzanin” — charakterystyka czasopisma i jego funkcji, [w:] *Kulturowe i filozoficzne aspekty literatury i sztuki*, red. M. Śliwa, E. Chodźko, Lublin 2020, s. 143–159, <http://bc.wydawnictwo-tygiel.pl/public/assets/446/Kulturowe%20i%20filozoficzne%20aspekty%20literatury%20i%20sztuki.pdf> [dostęp: 10.09.2022].
- Moskal T., *Rubrycele i schematyzmy diecezji sandomierskiej (1818–1892)*, „Roczniki Teologiczne” 2018, nr 4, s. 39–50.
- Myjak J., *Gromadzenie i przetwarzanie informacji regionalnych na przykładzie Prywatnej Agencji Informacji Regionalnej Myjakpress w Sandomierzu*, „Studia Kieleckie. Seria Bibliologiczno-Prasoznawcza” 2003, nr 3, s. 157–164.
- Ogorzałek M., *Andrzej Sarwa — dorobek i osiągnięcia. W 40 rocznicę pracy twórczej*, Sandomierz 2015.
- Plennikowski W., *Publicystyka na łamach „Głosu Ziemi Sandomierskiej” w latach 1901–1902*, „Zeszyty Sandomierskie” 2000, nr 11, s. 11–17.
- Puławski Z., *Bomba z przeszłości*, „Akcent Sandomierski” 2005, nr 16, s. 22.
- Rogała S., *Współczesne środowisko literackie Kielecczyzny. Słownik pisarzy i badaczy literatury*, Kielce 1999.
- Sławiński P., *Czasopisma wydawane w Collegium Gostomianum*, [w:] „Spójnia”. *Wydanie specjalnie 100 lat „Spójni”*, Sandomierz grudzień 2016, s. 8–11.
- Sławiński P., *Kształcenie młodzieży w Sandomierzu w latach 1815–1914*, Kraków 2013.
- Sławiński P., „Kurier Strzelecki” (2005–2009). *Zarys monograficzny biuletynu Związku Strzeleckiego „Strzelec” w Sandomierzu*, „iNFOTEZY” 2022, nr 2, s. 9–22.
- Sławiński P., *Pamiętki kultu religijnego w gminie Obrazów*, Obrazów 2016.
- Sławiński P., *Sandomierskie lata Aleksandra Patkowskiego*, [w:] *Twórca polskiego regionalizmu. Nowe badania nad życiem i działalnością Aleksandra Patkowskiego*, pod red. T. Giergiela, Sandomierz 2015, s. 101–121.
- Sławiński P., „Strony Sandomierskie” i „Goworek” jako przykład zaangażowania społeczeństwa w rozwój prasy lokalnej, [w:] *Studia z dziejów książki, prasy i bibliotek. Stan badań za lata 2010–2013. Praca zbiorowa*, pod red. Z. Kropidłowskiego, D. Spychały, Bydgoszcz 2014, s. 287–306.
- Sławiński P., *Szkolnictwo elementarne Sandomierza*, Sandomierz 2012.
- Sławiński P., *Z dziejów prasy Sandomierza. „Cuda i Objawienia” 1994–1995*, „Sandomierzanin” 2021, nr 1, s. 12.
- Sławiński P., *Z dziejów prasy Sandomierza. „Cyrulik” 1989–2000*, „Sandomierzanin” 2021, nr 3–4, s. 11.
- Sławiński P., *Z dziejów prasy Sandomierza. Czasopisma „Nasze”, „Sandomierzanin”* 2019, nr 1, s. 9–10.
- Sławiński P., *Z dziejów prasy Sandomierza. „Goworek” 2004–2006*, „Sandomierzanin” 2019, nr 7–8, s. 13–14.
- Sławiński P., *Z dziejów prasy Sandomierza. „Kurier Strzelecki” 2005–2009*, „Sandomierzanin” 2020, nr 3–4, s. 10.

- Sławiński P., *Z dziejów prasy Sandomierza*. „Solidarność” 1981 — „Ziemia Sandomierska” 1981, „Sandomierzanin” 2021, nr 7–8, s. 8–9.
- Sławiński P., *Z dziejów prasy Sandomierza*. „Strony Sandomierskie” 2002–2003, „Sandomierzanin” 2019, nr 5, s. 12–13.
- Sławiński P., *Z dziejów prasy Sandomierza*. „Ucho Igielne” (1996–2003), „Sandomierzanin” 2022, nr 3–4, s. 23.
- Sławiński P., *Z dziejów prasy Sandomierza*. „Ziemia Sandomierska” 1920, „Sandomierzanin” 2019, nr 2, s. 13.
- Sławiński P., *Z dziejów prasy Sandomierza*. „Ziemia Sandomierska” 1986 — *jednodniówka*, „Sandomierzanin” 2021, nr 5–6, s. 20.
- Sławiński P., „Ziemia Sandomierska. Pismo Sandomierskiego Komitetu Obywatelskiego” z lat 1989–1991 jako przykład lokalnego czasopisma okresu przełomu, [w:] *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Prasa organizacji politycznych*, pod red. M. Dajnowicz i A. Miodowskiego, Białystok 2017, s. 205–217.
- Sobolewski W., *Pamiętnik 1940–1969*, t. 1, oprac. P. Sławiński, Sandomierz 2013.
- Stanaszek B., *Prasa katolicka wydawana w diecezji sandomierskiej w latach 1908–1992*, [w:] *Sandomierski „Gość Niedzielny”*. Idzie z gałązką oliwną... 10 lat obecności tygodnika katolickiego „Gość Niedzielny” w Diecezji Sandomierskiej, red. R.B. Sieroń, Sandomierz 2006, s. 55–77.
- Stanaszek B., *Prasa parafialna w diecezji sandomierskiej w latach 1992–2000*, „Studia Sandomierskie” 1997–2000, t. 7, s. 234–262.
- Stulecie periodyku diecezjalnego „Kronika Diecezji Sandomierskiej”*. Pokłosie sesji naukowej z 15–16 listopada 2007 r., pod red. J. Krasieńskiego, Sandomierz 2009.
- Tylec P., *Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu 1919–2019*, Sandomierz [2019].
- Warda K., *Z dziejów czasopiśmiennictwa sandomierskiego do 1918 roku*, „Studia Kieleckie” 1988, nr 1, s. 39–52.
- Warda K., *Życie kulturalne w nadgranicznym Sandomierzu w drugiej połowie XIX wieku*, [w:] *Rozwój prowincji naszej. Życie społeczno-kulturalne ośrodków lokalnych ziem polskich w dobie popowstaniowej 1964–1914*, pod red. M. Adamczyka i A. Notkowskiego, Kielce – Warszawa 1993, s. 94–111.
- Zajewski W., „Sandomierzanin” — *nieznane czasopismo z okresu powstania listopadowego*, „Przegląd Historyczny” 1964, nr 2, s. 236–256.